

YAHUDIYLIK TA'LIMOTI, AN'ANA VA MAROSIMLARI

Azamova Sitora Ayonovna.

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Eshpo'latova Gulsanam

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yahudiylik dinining vujudga kelishi. Bu *dinning ta'limotiga ko'ra olamlarni yaratuvchi yagona xudo Yahve mavjudligi. Go'yoki yahudiylar Yahvening yer yuzidagi xalqlarning "eng mumtozi" va keyingi dunyoda beriladigan in'omlarning eng haqlisi, Muso Yahvening elchisi, Tavrot Yahve tomonidan Musoga Tur tog'ida berilgan muqaddas kitob haqida ma'lumot kiritilgan. Yahudiylikdagi oqimlar haqida, ularning marosimlari va bayramlari haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.*

Kalit so'zlar: *Yahudiylik, Yahve, Tavrot, messiya, matsa, pasxa, Shabuot, Yom-Kipur, purim, nison, tishri, esxatologik.*

Yahudiylik dini eramizdan avvalgi 2000 yillarning oxirlarida Falastinda vujudga kelgan, birinchi bo'lib yakkaxudolik g'oyasini targ'ib qilgan dindir. Yahudiylik millat dini bo'lib, faqatgina yahudiy xalqiga xos. Bu dinning ta'limotiga ko'ra olamlarni yaratuvchi yagona xudo Yahve mavjud. U Tavrotni yaxudiylarga berish bilan ular bilan axd tuzgan. Go'yoki yahudiylar Yahvening er yuzidagi xalqlarning "eng mumtozi" va keyingi dunyoda berilajak in'omlarning eng xaqlisi, Muso Yahvening elchisi, Tora (Tavrot) Yahve tomonidan Musoga Tur tog'ida berilgan muqaddas kitob. Yahve olamlarni yaratishni yakshanbada boshlab, juma kuni tugatdi, shanba kuni esa dam oldi va yahudiylarga ham shu kuni dam olishni buyurdi. Shuning uchun yahudiylik diniga ko'ra shanba kuni ulug' kun hisoblanib, hech qanday mehnatga qo'l urilmaydi. Bundan tashqari yahudiylikda messiya - xaloskorning kelishi haqidagi ta'limot ham keng o'rin

olgan. Muso Tur tog‘ida Yahve bilan uchrashganda unga 10 ta lavhani tushirdi.

Ularda ushbu din asosini tashkil qilgan 10 ta nasixat bor edi:

1. Yahvedan boshqani iloh deb ushlamaslik;
2. But, sanam va rasmlarga sig‘inmaslik;
3. Bekordan-bekorga Xudo nomi bilan qasam ichmaslik
- ; 4. Shanba kunini hurmat qilish va uni Xudo uchun bag‘ishlash;
5. Ota-onani hurmat qilish;
6. Nohaq odam o‘ldirmaslik;
7. Zino qilmaslik;
8. O‘g‘irlik qilmaslik;
9. Yolg‘on guvohlik bermaslik;
10. Yaqinlarning narsalariga ko‘z olaytirmaslik.

Yahudiylikdagi oqimlar haqida gapirganda ularni qadimiy oqimlar va zamonaviy oqimlarga bo‘lishimiz mumkin. Qadimiy oqimlarga Sadduqiylar, Farziylar, Yesseylar kiradi. Zamonaviy oqimlarga esa Massonizm va Sionizm kiradi. Farziy nomi qadimiy yahudiy tilidagi “tushuntirish”, “ajratib ko‘rsatish” so‘zidan olingan bo‘lib, ular Musoning qonunini sharhlaganlar va oddiy odamlarga o‘rgatganlar. Farziylar Musoning zamonidan beri og‘zaki an‘ana davom etib kelyapti deb hisoblashadi.. Ular muqaddas manba sifatida nafaqat Musoning qonunini, balki boshqa payg‘ambarlarning ham muqaddas yozuvlarini, xatto o‘zlarining urf-odatlarini ham qabul qilganlar va bularning hammasiga amal qilganlar. Qo‘llarini va badanlarini ozodaligiga katta e‘tibor berganlar. Farziylar juda ko‘p payg‘ambarlar gapirib o‘tgan qiyomatga, o‘lganlarning qayta tirilishiga ishonganlar. Yesseylar Xudo tomonidan yuboriladigan xaloskor - Messiyaning kelishi va Quddusni tozalashini kutib, ibodat qilib yashar edilar. Yahudiylar o‘zining muqaddas yozuvlariga ega. Uning asosan ikkita manbasi bo‘lib, biri er. av. XIII asrda yashagan va Isroil xalqini Misrdan olib chiqib ketishga boshchilik qilgan Muso payg‘ambarga Tur tog‘ida berilgan Tora (Tavrot). Keyingisi Talmud -qadimiy yaxudiylik tilida lameyd- o‘rganish ma’nosini bildiradi va miloddan avvalgi IV asrlarda vujudga kelgan. Yozma Toradan farqli o‘laroq, avloddan-

avlodga ogʻzaki ravishda oʻtib borgan. Shuning uchun Torani yozma qonun, Talmudni esa ogʻzaki qonun deb yuritilgan. Unda ilgari yaxudiylar uchun nomaʼlum boʻlgan esxatologik (yaʼni oxirat, qiyomat, marxumlarning tirilishi, u dunyodagi ajr va jazo) tasavvurlar oʻz aksini topgan. Talmudda yaxudiylikning marosimlari, urf-odatlari aniq bayon etilgan boʻlib, ular 248 ta vasiyat va 365 ta taʼqiqni oʻz ichiga oladi. Yahudiylar oʻzlarining Yahvega nisbatan sodiq ekanliklarini isbotlash uchun bir necha rasm-rusumlarni ijro etadilar. Ular yillik va kunlik ibodatlardan, bayramlardan, marosimlardan iborat. Ibodat uyda ham sinagogada ham birday olib boriladi. Ayollar erkaklardan alohida ibodat qilishadi. Yahudiylarning yillik bayramlari ichida eng eʼtiborlisi Peysax (Pasxa) bayrami boʻlib, bu bayram yahudiylarning Misrdagi qullikdan qutulib chiqqanlari munosabati bilan nishonlanilgan.. Qadimiy yahudiylarda Pasxa deb qoʻzichoq goʻshti va vinodan iborat kechki ovqatga aytilgan. Xudo Misrdagi yahudiy boʻlmagan goʻdaklarni qirib tashlashga qaror qilganda ular oʻz uylarining peshtoqini oʻsha qoni bilan boʻyab oʻzlarini yahudiy ekanliklarini bildirganlar. Yahudiylar pasxa bayramidan keyingi yetti kun davomida tuzsiz, hamirturushsiz patir – matsa yeydilar. Bu bayram yahudiylarning quyosh-oy kalendarining Nison oyining 14 kuni (aprel oyining oʻrtalariga toʻgʻri keladi) nishonlanadi. Pasxadan keyingi 50-kuni yahudiylar Shabuot (Shevuot) bayramini nishonlaydilar. Bu bayram dastlab dehqonchilik bayrami boʻlgan, keyinchalik Sinay togʻida Musoga Xudo tomonidan Toraning berilishini nishonlab oʻtkaziladigan bayramga aylangan. Kuzda yahudiy kalendaridagi Tishri oyining 1-2-kunlari yaʼni sentyabr oxiri, oktyabr boshlari yangi yil bayrami - Rosh-Ashona nishonlanadi. Bu bayram yahudiylar uchun poklanish bayrami hisoblanib, ular qurbonlik qilingan qoʻchqor shoxidan yasalgan surnaylarni chaladilar, gunohlari qolmasligi uchun choʻntaklarini toʻntarib yaxshilab qoqadilar. Tishri oyining 9-kuni gunohlardan poklanish bayrami - Yom-Kipur nishonlanadi. Rosh-Ashona va Yom-Kipur bayramlari oʻrtasida yahudiylar roʻza tutadilar. Roʻza kunlari ular yuvinmaydilar, yalangoyoq, eski-tuski kiyimlarga oʻranib yuradilar. Purim (qur'a) bayrami yahudiy bayramlarining ichida eng quvnoq hisoblanadi. Bu bayram

yahudiylarning ularni qirib tashlamoqchi bo'lgan Fors podshohi Homon zulmidan qutilganliklari sharafiga bahorda nishonlanadi. Shuning uchun bu kuni yahudiylar «Homonga la'natlar bo'lsin», «Mordexayga Xudoning rahmatlari yog'ilsin», deb qichqiradilar. Ma'lumki, yahudiylar O'rta Osiyoga qadim zamonlardan ko'chib kelganlar. Ularning bu kelishlari haqida turli xil rivoyatlar mavjud. Ularning ichida umum e'tirof etilganlaridan biri shuki, yahudiylar bu mintaqaga Eron orqali kirib kelganlar. Yahudiylik ta'limoti (yoki Yahudiylik dini) — bu yahudiy xalqining diniy va ma'naviy qarashlari, qadriyatlari va an'analaridan iborat bo'lgan tizimdir. Yahudiylik monoteistik din bo'lib, birinchi marta yahudiy xalqining ta'limotida miloddan avvalgi II mingyillikda shakllana boshlagan. Yahudiylikning asosiy manbasi — Tora (Yahudiy Kitobi), bu esa Tora, Nabiylar kitobi va Yozuvlar kitobini o'z ichiga olgan Tanaxga asoslanadi. Yahudiylikning asosiy ta'limotlari va qadriyatlari:

1. Xudo (Tanrix) Yahudiylikda yagona Xudo — Yahve (yoki Adonay) tasavvur etiladi. Xudo butun olamning yaratuvchisi va boshqaruvchisi sifatida qaraladi.

2. Tora va Mitzvotlar Yahudiylar Tora, yahudiy xalqiga Xudo tomonidan bergan ilohiy qonunlar deb hisoblaydilar. Tora 613 ta mitzvo'dan (amallar yoki buyruqlar) iborat bo'lib, ular yahudiylar uchun hayotning turli sohalarini tartibga soladi.

3. Ahloqiy qadriyatlar Yahudiylikda ahloqiy qadriyatlar va yaxshi axloqni saqlash juda muhim hisoblanadi. Odamlar o'rtasida adolat, rahm-shafqat, haqiqat, va xayrixohlikka alohida e'tibor beriladi.

4. Messiyaning kelishi Yahudiylikda, kelajakda Xudo tomonidan yuboriladigan Messiya (ya'ni qutqaruvchi shaxs) ning kelishi kutilyapti. Messiya, yahudiy xalqining erkinligini tiklashi va dunyoni tinchlikka olib kelishi kerak.

5. Xalq va dunyo Yahudiylikda yahudiylar Xudo tomonidan tanlangan xalq deb hisoblanadi. Bu xalqni o'z maqsadiga erishish uchun, Xudoning qonunlari asosida yashashga chaqirgan. Yahudiylarning Vatanlari bo'lgan Isroil (shuningdek, "Qudduz yer" deb ataladi) juda muhimdir.

6. Shabbat Yahudiylikda Shabbat — bu bir haftalik ish kunlaridan keyingi dam olish va ibodat qilish kuni. Shabbat, Xudo tomonidan yaratilgan dunyoning oltinchi kuni tugaganidan keyingi bir kun sifatida belgilangan.

7. Hayot va o'lim Yahudiylikda hayotni qadrlash, salomatlikni saqlash, va ko'p bolali bo'lish targ'ib qilinadi. O'limdan keyin hayotga nisbatan turli qarashlar mavjud, lekin aniq bir tushuncha yo'q. Yahudiylar o'limni tabiatning ajralmas qismi sifatida qabul qiladilar. Yahudiylikda bu ta'limotlar barcha yahudiylarning hayot tarzini, jamiyatda va o'zlarining diniy faoliyatlarida qanday harakat qilishlarini belgilaydi. XVIII asrning boshlarida O'rta Osiyoda yuz bergan siyosiy jarayonlar tufayli yahudiylar Eron, Afg'oniston, Xiva, Qo'qon va Buxoro jamoalariga bo'linib ketdi. Yahudiylik millat dini bo'lganligi uchun yahudiylar qayerda bo'lmasin, biri-ikkinchisidan qancha uzoq bo'lmasin, o'qiydigan kitobi – Tavrot, e'tiqod qiladigan dini yagona bo'lib qolaverdi. Yahudiylar doimo tinch, kam aholili joylarda yashashni afzal ko'rganlar. Garchi O'rta Osiyolik yahudiylarni Buxoro yahudiylari deyilsa ham, ular ko'proq Samarqandda yashaganlar. XVIII asrning o'rtalarida Nodirshoh Samarqandni bosib olganida uning lashkarlari orasida turklar, lazginlar, afg'onlar, eroniylar, shuningdek, yahudiylar bo'lganlar. Ular Samarqandning Shoh-Kash, Chor-Raga, Novadon, Qo'shhovuz kabi guzarlarida yashab qolganlar. Buxoro hukumati Nodir-shoh davrida yahudiylarga nisbatan yumshoq muomalada bo'lgan. 1843 yilning bahorida mahalliy yahudiylarga Samarqandning sharqiy qismidan 2,5 gektar joyni 10000 kumush tangaga sotish haqidagi shartnoma tuzildi. Bu shartnomani yahudilardan 32 kishi imzoladi, davlat uning haqiqiyiligini to'rt muhr bilan tasdiqladi. Va shu tariqa yahudiylik ta'limoti rivojlanib o'z mahallalariga ham ega bo'ldilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.A. Abdusamedov “Dinshunoslik asoslari” T.1995.
- 2.Abu rayhon Beruniy “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” T 1998
- 3..Hanifa Haydarova Dinshunoslik “Durdona” nashriyoti 2011-y
- 4..U. Jo'rayev va Y. Saidjonov “Dunyo dinlari tarixi” T.1998

5. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi T. 2000-2005
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA

VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.

14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH
BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.